

RƏSM SƏNƏTİNİN ÖZÜNƏMƏXSUS XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Cəmilə Baxışova

Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası
sənətsünaslıq fakültəsinin magistr talabəsi
E-mail: cemilebaxisova1996@gmail.com

Rəsm dedikdə, biz təsviri incəsənətdə mövcud olan hər hansı bir formanın səlis, anlaşılıqlı və konkret açıqlanmasını anlayırıq. Belə ki, rəssam öz düşüncələrini, ideyalarını, fikirlərini məhz çəkdiyi rəsmdə ifadə edir. Rəsm təsviri sənətin əsası kimi meydana gəlməsinin ilkin görüntüləri eramızdan əvvəlki dövrlərə – Qədim Misir incəsənətində təsvir formalarının yarandığı dövrlərə gedib çıxır. Məhz o dövrlərdən başlayaraq rəsmi öyrənilməsinə və onun təsviri incəsənətin əsası kimi qəvrənilməsinə zəmin yaranır. Rəssamlıqda heç bir sənəti və ya vardişi olmayan, lakin bu işə havas göstərən hər bir insan rəsm çəkmək istərək, ilk növbədə öz tanıdıklarını təsvir etməyə çalışır.

Bu zaman o, çəkdiyi rəsmi gördüyü haqiqi insana mümkün qədər oxşatmağa say göstərir. Lakin sonradan insanın real fiziki görünüşü və ya istedadlı rəssamların yaratdıqları əsərlərlə müqayisə etdikdə, öz işinin nə qədər zəif və təsvirinə çalışdığı şəxsin real görüntüsü ilə nə qədər fərqliliyini hiss edir. O, rəsmdə naturaya mənsub həcm və təcürbəli rəssamların əsərlərindəki inandırıcılığın yoxluğunu başa düşür. Burada problem heç də təsvirin çəkilməsinin çətinliyində yox, əsasən rəsmi çəkilməsi metodunun səhviyyəsidir. Belə ki, rəsm çəkməyə başlayan hər hansı bir şəxs rəsm çəkmir. Əslində o, gördüyünün surətini yaratmağa və onu real naturaya oxşatmağa çalışır. Bu işə həmişə eyni dərəcəli nəticə verəcək. Çünki rəsmi düzgün çəkilməsini öyrənmək üçün rəssam xüsusi hazırlıq mərhələsi keçməli, həcm, formanın, quruluşun, naturanın düzgün təsvirinin nə demək olduğunu daha ətraflı və dərinləndirilməlidir. Rəsme əsaslanan təsviri sənət birinci növbədə rəssamdan rəsmi hər tərəfli öyrənilməsinə, onun arzu oluna-raq səviyyədə mənimsənilməsinə tələb edir. Belə ki, əslində, natura üçölçülüdür, amma təsvir ikiölçülü səviyyədə verilir. Cismlər məkanda yerləşir, lakin məkani fiziki olaraq təsvirdə aşkar etmək mümkün deyil. Təcürbəli rəssam cismlərin, real formaların oxşarlığını yaradır, məkani mahiyyətini göstərir. Bu istedad dərhal əldə edilmir o, gərgin və sistemli işin nəticəsində yaranır.

Rəsm artıq bir işi yaratmaq üçün ən əhəmiyyətli vasitə hesab olunurdu. Azərbaycanda və ümumilikdə Şərqdə rəsmi əsas xüsusiyyətlərinə nəzər yetirdikdə aydın olur ki, müəllifin hər hansı əsərinin meydana gətirilməsində, yaradıcılıq prosesinin dərk edilənləri arasında daha asan əldə ediləndir. Rəsm vasitəsi ilə qısa vaxt ərzində, yığcam şəkildə müəllifin nə

demək istədiyini başa düşmək olur. Hələ qədim zamanlardan rəssamlar təsvirlər vasitəsilə bir çox fikirləri ifadə etmişlər. İstər siyasi, istərsə də iqtisadi baxımdan insanlara nəyisə izahə çalışmışlar. Məhz bu rəsmlər insanların dark etməsi üçün bir vasitəyə çevrilmişdi. Rəssamlar karikaturalar yolu ilə satirik mövzulara toxunurdular. Rəssamlar, bir növ, cəmiyyətdə olan qəşadimərdələrdə bu təsvirlərdən silah kimi bəhrələnirdilər. Rəsmlərdən təkca silah deyil, estetik zövq alıb kimi də istifadə olunurdu. Estetik zövq üçün manzaralar ərsəyə gətirirdi.

Ümumiyyətlə, o zamanlar rəsm özlüyündə nəyi təmsil edirdi? Rəsm gizli ifadələr, emosiyalar, hislər, baş verən hər hansı hadisələr, rənglərin ahəngliyi, estetik duyumu və sairin ifadəçisi idi. Rəsmlərdə biz fiqurların xarakterini və düzülüşünü təhlil edir, hərəkətlərini müəyyənlaşdırırık. Hər bir rəssam əsəri yaratmadan öncə onu xəyalində canlandırır. Rəsmnin əsas qrafik ifadə vasitəsi, yolu məhz xətdir. Xətlər vasitəsi ilə rəssam öz duyğularını, emosiyalarını vərəqə köçürür. Biz bunu Şərqi miniatürdə də baxdıqda müşahidə edə bilərik. Burada məhz kəonlardan baxdıqda müşahidə edə bilərik. Burada məhz kəonlardan baxdıqda müşahidə edə bilərik. Burada məhz kəonlardan baxdıqda müşahidə edə bilərik. Burada məhz kəonlardan baxdıqda müşahidə edə bilərik.

de ifadə olunur, öz əksini tapırdı. Şərqi rəsmlərdə kompozisiyada tanınmış şəxsiyyətlərin həyat və fəaliyyətini əks etdirən səhnələr konkret məzmunla əlaqəli olsa da, personajların təsvirləri tam şərti, bəlkə də, simvolik xarakter daşıyır. Rəsmlər bədi əsərlərə çəkilən illüstrasiya kimi nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, əslində, həm də dekorasiya məqsədi ilə alyazmaların ümumi məzmununu ayıni və təbii olaraq, estetik baxımdan zənginləşdirilməsi üçün tətbiq edirdi. İtibah dövrü üçün Avropa rəssamlarının əsərlərində mövcud olan perspektiv qanunları miniatür sənətində öz əksini tapmamışdır. Burada məkan fəzaya deyil, müstəviyə üstünlük verilmişdir.

İlk öncə illüstrasiya şəklində təsvirlər yaranır və inkişaf edirdi. Rəsmdə rəng yaxmalından da istifadə olunurdu. Bu miniatürə daha da canlı göstərirdi. Rənglər ona xüsusi gözəllik verirdi. Hər zaman rəsm Şərqi miniatür sənəti anlayışında qrafik təsvir kimi qorunurdu. Bu təsvirlər əgər xaldan rəngə keçirsə, o zaman miniatür rəngkarlığı nümunəsinə çevilir. Məsələn 1950-ci ildə Sadiq bəy Əfəndi tərəfindən "Bir qatır üzərində dəriş" nümunəsini göstərə bilərik. Əlbəttə ki, rəssamın işi yüngüllüklə ilə çəkilən rəsmləri işə tipik olanlar arasında rəsma daha çox, bəzilər isə portrəyə meyillidir."

Müstəqil sənət növü kimi rəsma İslam tarixində diqqət olunmayıb. Rəsm sənətinə dinin də çox böyük təsiri vardı. Belə ki, İslam tarixində insan təsvirlərinin çəkilməsi qadağandır. İslam təsviri sənətində gözəllik kateqoriyası təsviri sənət təşəkkülü prosesində bir sıra dəyişikliyə uğramışdır. Həmin dövrdə bütün tədqiqatçılar bu mövzulara daqiq şəklində toxunmuşlar. İslam portretləri yaratmaq,

bir növ, Allaha şəriki çıxdıqları fikirləşir və portret yaratmağa qorxurlar. Sonralar şərti təsvirlər yaranır, bunu isə məhz miniatürdə görmək, müşahidə etmək olardı. Işıq və kölgə burada qətiyyətin mövcud deyildi. Artıq portretlər yerinə miniatür nümunələrini yaratmağa və baş verən hadisələri şərti şəkildə illüstrasiyalarını formalaşdırmağa başladılar.

Rəsm sənətinin formalaşmasında Çin sənətinin böyük təsiri vardı. Ümumiyyətlə, XIV əsrin I yarısında rəsma Uzaq Şərqi çox önəmli təsiri olmuşdu. XIV əsrdən dövrümüzə qədər gəlib çımış əsərlərə baxdıqda biz bunu aydın şəkildə müşahidə edə bilərik. Çin incəsənətinin estetik təsiri olduca güclü və əhəmiyyətlidir. Bu təsvirlərdə müxtəlif motivlərdən istifadə edilmişdir. Belə ki, burada əjdaha, simurq quşu, fantastik heyvanlar, dekorativ xarakterli buludlar və s. bu kimi motivlər var idi. Məhz həmin motivlər Çin rəsm sənətinə olan mövcud təsirdən xəbər verir. Dekorativ xarakterli buludların bəxtəvartik buludu adlandırıldı.

Ədəbiyyat:

1. Əfəndiyev R. Azərbaycan incəsənəti. B., 2001.
2. Th. Arnold, Painting in Islam, Oxford, 1928.

Резюме

Автор статьи пытается проникнуть в суть внутреннего мира художников, изучая при этом разные этапы развития живописи.

Ключевые слова: живопись, миниатюра, художник, восток, линия, искусство.

Orta əsrlərdə artıq Azərbaycanda miniatür rəssamlığı geniş yayılmış inkişaf etmişdir. XVI əsr Tabriz miniatür məktəbinin görkəmli rəssamları Soltan Məhəmməd, Muzaffər Əli, Mir Seyid Əli tərəfindən dünya muzeylərində saxlanılan nadir miniatür rəssamlığı əsərləri yaradılıb. Orta əsrlərdə Azərbaycan rəssamlığı sənəti məmərliqlə də üzvi əlaqədə olub. Şəki, Şuşa, Quba, Ördubad, Lahıç və s. səhər və yaşayış məntəqələrində dövrümüzədək çalmış monumental divar rəsmləri xalq yaradıcılığı ənənələri ilə sıx bağlı idi. Şəki xanlığının sarayındakı divar rəsmləri xüsusilə şöhrət qazanıb. XVIII-XIX əsrlərdə Abşaqulu, Usta Qanbar Qarabaği, Əli Oulu, Qurban Əli, Şükür və b. sənətkarlar tərəfindən yaradılmış həmin rəsmlər dekorativ elementlərin mövzu çəhdədən zənginliyi, rəngarəngliyi ilə fərqlənir.

Ümumiyyətlə, rəsm haqqında danışarkən sənətdə hər hansı formanın qeyri-səlis, anlaşılan və konkret açıqlanmasını baş düşürük. Bəlliklə, rəssam təsvirlərində fikirlərini ifadə edir. Rəsmçəmə istedadları və ya vərdişləri olmayan hər kəs, həmçinin maraqlı olanlar, ilk növbədə, çəkərkən hislərini, emosiyalarını göstərirlər. İnsanın hissi və duyğularını, istəklərini rəsmlərlə obrazlaşdırmağa çalışırlar. Lakin daha sonra peşakar rəsmlərlərin yaradıldığı əsərlərlə müqayisə etdiyini şəxsi faktı görünüşü ilə müqayisə edilədikdə, onun işi o qədər zəifdir və insanın əsl imcına necə aid olduğunu hiss edir. Bəzən rəssam öz əsərlərində anlayır ki, sənət əsərlərində və peşakar sənətkarə heç bir şey etibar yoxdur. Buradakı problem bir insanın imcını çəkərkən deyil, bir şəkildə çəkərkən üslubunu o plana çəkməkdir.

Bəlliklə, rəsm çəkən şəxsi duyulmuş, hiss etməli, dark etməlidir. Əslində, o qoruydu şeylərin surətini çırmağa və haqiqət etmək üçün çalışır. Və həmişə eyni hal təkrarlana. İllüstrativ sənət əsasında çəkərkən, ilk növbədə, rəssamın imcını və istənilən səviyyədə qəbulunu əhəmiyyətli bir şəkildə tədqiq edir. ♦

Summary

The author of the article is trying to penetrate the essence of the inner world of artists, while studying the different stages of the development of painting.

Key words: painting, miniature, artist, east, line, art.